

Róma fénye Szent Márton hegyén

Szakralitás és művészet Pannonhalma monostorában

TOLNAY IMRE

Ha egy mondatban akarnánk megfogalmazni a pannonhalmi bencés monostor sokoldalú – itt és most elsősorban kulturális – ténykedésének üzenetértékét, akkor azt mondhatjuk: Szent Márton hegyéről a szó minden értelmében messzebbre lehet látni. A Pannonhalmi Bencés Főapátság 1996-os millenniuma óta egyre dinamikusabb és progresszívebb kulturális-művészeti jelenléttel, átgondolt, minőségi külső-belső építkezéssel munkálkodik a Várhegy megújításán. A Kosaras-domb turista-fogadóépületének (Skardelli György, 2003) letisztult fehér tömbje és az átváltozás misztériumának (borkultúra) archetipikusan is progresszív építészeti megfogalmazása az apátság új borászati épületegyüttese (Czigány Tamás, Tóth Györgyi, Papp Róbert, 2004) voltak a pannonhalmi bencések megújuló vizuális önmeghatározásának első jelei. Ezt követte az erdei kápolna és a zarándokházak megépítése (Czigány Tamás, Cseh András, Papp Róbert, 2010), valamint a kora gótikus bazilika nagy visszhangot kiváltott műemléki átépítése (John Pawson, Gunther Zsolt, 2012). A szellemi közösség és a művészetek egyik legszínvonalasabb, visszatérő eseményeként pedig a már 12 alkalommal megrendezett Arcus Temporum Művészeti Fesztivál programjaiban részesülhetünk a Főapátságban.

Zarándokkápolna,
Pannonhalma-Csejdvölgy
(CZIGÁNY TAMÁS, CSEH
ANDRÁS, PAPP RÓBERT,
2010)

A Kosaras-dombi turista-
fogadóépület
(SKARDELLI GYÖRGY, 2003)

foto: Tolnay Imre

A nagy majorsági épületet elegánsan rekonstruálva 2014-ben valósította meg a Főapátság kulturális centrumát, hazánk egyik első regionális kiállítóterét, az Apátsági Major Látogatóközpontot. Az épület pincerendszerében borászattörténeti, interaktív állandó kiállítás látható. A földszinti termek rendszere időszaki tematikus látatoknak ad helyet. Az idei Szent Márton Emlékév második felében a *Szent Márton és Pannónia* című kiállítást rendezték meg, amely szeptember végéig volt látható, és amelynek másik helyszíne Szombathely, az egykori Savaria, ahol Márton 316-ban, 1700 évvel ezelőtt született. A pannonhalmi kiállítás *A kereszténység a római világ határán* alcímmel tárgyi, építészeti – elsősorban szakrális emlékekből mutatott be Pannóniából és távolabbról származó válogatást, valamint áttekintést adott a korabeli liturgikus terekről, szokásokról, tárgyakról és a korai középkorban még egymás mellett élő keresztény és pogány kultúráról, kultuszokról.

A kiállítás a pannóniai szent tisztelete és a pannonhalmi bencések történetének korai és későbbi összefüggéseit, évfordulós relikviáit vonultatta fel, jó leírásokkal kísérve. Az egyik legkorábbi dokumentumként láthatjuk István király a pannonhalmi apátság számára 1001-ben kibocsátott adománylevelét. Az oklevél tanúsága szerint a fiatal király az ottani szerzetesek tanácsát és Szent Márton püspök segítségét kérte az ellene támadó rokonaival vívott sorsdöntő csata előtt, a győztes

foto: Tolnay Imre

uralkodó ezért Mártont a haza oltalmazójának tekintette. Ennek az eseménynek is köszönhetően Szent Márton nemcsak Európa, hanem Magyarország számára is az egyik legnépszerűbb szent lett. Pannonhalmánál mellett települések hosszú sora és több királyi prépostsági tisztelet patronusaként, és számos településnévbe került bele a neve (a monostorhegy alatt elterülő Pannonhalmán 1965-ig Gyórszentmárton volt).

Hazánkban tiszteletének legkorábbi helyszíne a Pannónia szent hegyén alapított bencés monostor, Pannonhalmán, amelynek templomát István király uralkodásának első éveiben szentelték fel. Az apátság javainak a 11. század végén összeállított jegyzéke alapján joggal gondoljuk, hogy a szerzetesek ismerték és olvasták a Márton püspök tanítványa, Sulpius Severus által írt Szent Márton-életrajzot. Így természetes, hogy a szerzetesközösség pecsétjére védőszentjének a képét vésette rá a 13. században. Az 1220–30 körül készült pecsétnyomó a kora középkor képi hagyománya szerint komponált, emblematikussá redukált alakokat felvonulatú körpecsét. A 16. század elején a hazai bencés szerzetesség megreformálásán munkálkodó Tolnai Máté főpát számára is fontos lehetett, hogy az általa megrendelt díszes misekönyv miniatúrái között kiemelten szerepeljen a monostor védőszentjének ábrázolása. Majd a 17. század végén az alapítás 700 éves jubileumát ünneplő pannonhalmi bencések már nemcsak az apátság, hanem az egész ország védőszentjeként tisztelték Szent Mártont. Az akkori ünnepi alkalomra készült barokk metszeten egy oltárszerű építmény részeként az országot szimbolizáló, tondo formába foglalt hármashalom, valamint kettőskereszt fölött Szent Adalbert és Szent Márton alakja lebeg.

A kiállítás kisebb és nagyobb tárgyai, templomrekonstrukciói mind a késő római és kora keresztény világ érintkezési pontjainak, „lenyomatainak”.

Így például egy kis kerek, 6–7. századi, Keszthely közeléből származó ruhakapocs (fibula) középső mezőjében a Szent Kereszt jelenik meg alatta a Golgota-dombbal, ahonnan a Paradicsom négy folyója ered.

A kereszt tetején Krisztus mellképe látható, kétoldalt egy-egy angyal áll a Szent Kereszt előtt hódolva. A mives ötvöstárgyak mellett görög és latin feliratos téglákat, sírtöredékeket látunk, melyeken az antik arányrendszerű betűk társaságában graffityszerűen megjelenő, egyszerű vésetek, római és ókeresztény szimbólumokat felvonulatú kis ábrák tanúskodnak az egymásra rakódott kulturális-vizuális rétegekről. A Jónás történetének ábrázolását hordozó menzatöredék, az aquincumi ókeresztény bazilikából származó oszlopfej és a Krisztus-monogramot, tengeri állatokat és stilizált növényi motívumokat együtt ábrázoló, 5. századi korlátpillér egyaránt a hellenisztikus, késő római és kora keresztény ikonográfia sajátos kölcsönhatásaként, együttállásaként értelmezhetők.

Hogy a templom és a liturgia milyen volt az ókeresztény Pannóniában, azt a korabeli liturgikus tér építészeti példáin, azok rekonstrukcióin, liturgikus edényeinek bemutatásán keresztül szemlélhettük a tárlat középső részében. A kereszténység továbbéléséről a népvándorlás korában kereszték és bullák, fibulák, szelencék, övgarnitúrák és leírásaik, „beszéltek”. S hogy miként élt együtt és hatott egymásra a barbár elit és a keresztény hitvilág, azt a római, keleti és keresztény motívumok hatását is tükröző germán sírleletek, bizánci pénzek, ékszerek és a nagyszentmiklósi kincs kereszt-díszes edényei tükrözték a látogató számára. A szép ritmusú, meditatív egységekre épülő pannonhalmi kiállítás mégsem csupán tárgyakkal, hanem szóval és képpel, a Főapátság közösségének és néhány meghatározó munkatársának gondolataival búcsúzott, adott személyes-spirituális útvalót: két rövidfilmen keresztül vallanak és üzennek Szent Márton szellemi örökségéről – abból a mögöttünk lévő, évezredes távlatokon nyugvó és új távlatokat nyitó forrásból táplálkozva, melynek köszönhetően Szent Márton hegyéről, a szó minden értelmében, messzebbre lehet látni.

A JOHN PAWSON és
GUNTHER ZSOLT
tervei szerint felújított
(2012) pannonhalmi Szent
Márton-bazilika

